

דורות

אסופת שירים וסיפורים קצרים
ליום הזיכרון לשואה ולגבורה ה'תשפ"ה

דורות

אסופת שירים וסיפורים קצרים
ליום הדיקטון לשואה ולגבורה ה'תשפ"ה

מבחר כותבים

דורות

אסופת שירים וסיפורים קצרים
ליום הדיקטון לשואה ולגבורה ה'תשפ"ה

מבחר כותבים

מִוֶּטִיב

ספרים

דורות | מבחר כותבים
Generations | Various Writers

עיצוב ועימוד: אלירן דיין
הוצאה לאור: מוטיב ספרים

ניקוד והגהת השירים והסיפורים באחריות הכותבים בלבד!

מהדורה ראשונה – ה'תשפ"ה 2025

© 2025 כל הזכויות על היצירות המופיעות באסופה זו שמורות למחברים

© 2025 כל הזכויות על האסופה והפקתה שמורות למוטיב ספרים

info@motiv-magazine.co.il

סדר השירים והסיפורים

- 9 הצלקת של סבתא - הצלקת שלי | חנה מורג
- 12..... מכתב למיקלוס שלי | ענת זיסוביץ־חריט
- 15..... סליחה מאוחרת | שולמית בת־אור
- 16..... פגישה עיוורת | עפרה סרי
- 19..... רסיסים של זכויות | דפנה חיימוביץ'
- 23 עם אימא | יורם סלבסט
- 25 באבי יאר שלי | חגית בת־אליעזר
- 26 שואת הדורות | תמר דוד־כריספי
- 27 מקהלת חבורה סודית לא קטנה | שולמית בת־אור
- 28 דור שני | דפנה לובל־לדרר
- 29 חורים רקומים | צביה רוזנקרנץ־שמש
- 33 פיסות זיכרון | ענת זיסוביץ־חריט
- 34 מתרחק ומתקרב | תמר דוד־כריספי
- 35 אם התמיד | חגית בת־אליעזר

36		סיפורה של סבתא	 יורם סלבסט
38		כאב בירושה	 צ'רנה שולמנוביץ'
40		אני	 ענת זיסוביץ־חריט
42		ירוקת עיניים	 תמר דוד־כריספי
43		שואתי שלי לביתי שהיה	 דלית ולדמן
45		הד קול אימו	 יורם סלבסט
46		שומר חומות הזיכרון	 שולמית בת־אור
47		גוונים של גבורה	 צפריר אקשטיין

דורות היא אסופת שירים וסיפורים קצרים מיוחדת ליום הזיכרון לשואה ולגבורה ה'תשפ"ה מטעם מוטיב ספרים. באסופה יצירות שנכתבו על ידי בני הדור השני, השלישי ואפילו הרביעי לשואה. האסופה נועדה להציג את קולם של הדורות החדשים, את ההתמודדויות האישיות והמשפחתיות עם זיכרונות השואה של קרוביהם, ואת הדרכים בהן כולנו בוחרים לשמר ולהעביר את הזיכרון לדורות הבאים. היצירות באסופה עוסקות בזיכרון, באובדן, בהמשכיות ובתקווה, ובוחנות כיצד טראומת השואה משפיעה על הדורות הבאים דרך נקודת מבט שמזדהה עם העבר, אך גם מביטה אל העתיד.

הצלקת של סבתא – הצלקת שלי

חנה מורג

"סבתא", נשאלתי, "מה יש לך ברגל ?
למה היא כל הזמן חבושה?"
"קרה לי משהו במלחמה". היא ענתה.

יום נפתח אצלה בחבישה.
"גיב מיר די באנדאז" היא קראה.
בחרוף הגנה על רגלה.

עבדה עבודה פיסית מאד קשה
מעלות השחר ועד ערב.
צעירה ממלש כבד לא הייתה.

לעתים קרחה תאונה.
הרגל נתקלה
הפצע דמם
ואתו לבי,
לב נשל ילדה קטנה.

לפְּעָמִים,
לְיִיתִי אוֹתָהּ לְרוֹפֵא
בְּרָחוּב יְרוּשָׁלַיִם, בְּקוֹמָה הַשְּׂנִיָּה
אִישׁ זָקֵן, חֹדֶר אָפֶל,
יִלְדָּה קִטְנָה מְלֵנָה סְבֵתָא מְאֹד אֶהוּבָה.
הַמְשִׁיךְ הַמְאַבֵּק עַל הַהֶחָלְמָה.

בֵּין לְבִין אֲנִי מְמַשִּׁיכָה לְהַקְשׁוֹת
"סְבֵתָא, אֵיךְ זֶה קָרָה?
מִי עָשָׂה דְּבָר כֵּל כֵּךְ נוֹרָא?"
מִמֶּנָּה, לֹא קִבַּלְתִּי תְּגוּבָה.

גַּם אִמָּא שְׁלִי שֶׁנִּפְרָדָה מֵאֲתָנּוּ כֹּל כֵּךְ צְעִירָה,
לֹא בְּדִיוֹק אָמְרָה
גַּם הִיא מְעֻט מְאֹד שְׁתָּפָה.

עִם הַשָּׁנִים הִבְנֵתִי אֶת הַנוֹרָא שְׁקָרָה.

הַצִּלְקֶת עֶכְרָה בָּהּ.
הַצִּלְקֶת מְלֵנָה אוֹתִי.
חוֹרָצֶת לְכַבִּי
עוֹצֶרֶת וְשִׁימָה

אִשָּׁה יָפָה
אִשָּׁה עֲמִלָּה
אִשָּׁה חֲרוּצָה
אִשָּׁה אוֹהֶבֶת
אִשָּׁה גִּבּוֹרָה

זוֹ סִבְתָּא שְׁלִי זְכוּרָנָה לְבִרְכָּה.

מכתב למיקלוס שלי

ענת זיסוביץ-חריט

באפריל הקרוב תהיה בן מאה ועשר,
ואני אזכר בך בעודי עומדת בצפירה.
האם תראני מלמעלה,
לוחשת את שמך?

אני חושבת עליך רבות מאז מצאתיך.
אף גרתי בבֶּרְגֶסס ברחוב וורוס מרטי מספר שלוש,
מאשר עם אשתך ושלשית הבנות,
שם בבית הוריה שנייִעצו לך לא לעזב.

איכה דוד מיקלוס?
עקבותיך לנו אבדו,
30.5.1944 תאריך מקלל.
אתה בטח כבר יודע,
הוריה לא סלחו לעצמם מעולם.

על אינטרנט שמעת?
על מידע הזורם בקפסה?
יום אחד הקלדתי את שמך,
לפתע הופעת ללא זקו, מגלח,

על פרטיס צהב, בוכנאלד-אושויץ.
דפיקות לבי הגיעו למאה קמ"ש,
מיקלוס שלי, בטח גם לבך צנח.

מיקלוס, חפשתי אותך.
רדפתי אחרי המידע כפי שרדפו אותך.
שתדע שלא ותרת,
היום אני יודעת שגם אתה.

החזקת מעמד כמעט עד הסוף
אני תוהה האם את יום הלדתך
השלושים ושלוש הצלחת להגג?
או שמא כמה ימים לפני,
גופך בגד ולא נשאר בך כוח יותר.

אני גאה בך, מיקלוס שלי,
החזקת חזק בסוים.
נכנעת אף ורק למחלה,
אבל לא לפאצים האוורים.
ספר לי,
מי היה שם בשבילך כדי לתמוך?
והאם בשמים למעלה התאסדת
עם אשתך ושלוש הבנות?

בְּמִרְחָק הַשָּׁנִים, הַשָּׁנִים מִתְקַרְבוֹת,
הַזְמַן הַמְתַּעֲמֵעַ מֵאֲפֹשֶׁר לָנוּ מִפְּגֶשׁ בֵּין דּוֹרוֹת.
כְּאֲשֶׁר נִפְגַּשׁ מִיִּקְלוֹס, נִתְחַבֵּק, נִצָּחֵק, נִבְכֶּה
אֲנַחְנוּ דּוֹמִים, שְׂנִינוּ בְּנֵי מִזֵּל טָלָה.

סליחה מאוחרת

שולמית בת־אור

אלול.

אשמורת אחרונה. איכילוב. אתה שוכב. יושבת לצידך, מחזיקה בידך.
לבדי, כולם הלכו.

מבעד מָסך הדמעות הצורבות אותי, אתה מסתכל בי, צלול.

מתוך בליל הריחות בחדר, מתמָר ריח חרוך של החמצה.

יכול היה להיות אחרת?

רק פעם אחת התנצלת על לחם החוק בו האכלת אותנו, המכות.

אני הרי יודעת, ט ר נ ס נ י ס ר י ה.

מצעד המוות ורצח אחותכם הצעירה יטי. יודעת, אבל מתקשה לסלוח.

סיוטי הלילה שלך חוֹלְלוּ בפראות עם שלי.

לפתע יורדת עלי רכות מפויסת.

האמנם כף ידך לוחצת קלות את ידי? פניך מוארות, ואתה עוצם עיניים
למחצה.

אני בוכה בכי אבן.

אחות נכנסת, בודקת לך דופק: "אבא שלך איננו" ומורידה את גולל
עפעפך.

בראשי מהדהדות קריאות הגבאים: "סליחות, סליחות, סליחות".

* טרנסנסטריה – האזור באוקראינה אליו גורשו יהודי בסראביה ובוקובינה בין ה־15.9.1941 ל־13.10.1942, בפיקוד
שליט רומניה, המרשל יון אנטונסקו. בין 150,000 ל־185,000 יהודים הוצעדו לשם ברגל או נדחסו ברכבות משא.
רבים מהם מתו ברעב, בכפור, מטפוס הבהרות, מדיזנטריה או נרצחו בידי שוטרים רומנים ואוקראינים.

פגישה עיוורת

עפרה סרי

הסיפור הזה, שהסתובב במשפחה על גרסותיו השונות משחר ילדותי, הינו עדות נאמנה לכך שהאמרה "לפעמים המציאות עולה על כל דמיון" היא אמנם קלישאה, אולם כזו שמפעימה ומרגשת אותי כל פעם מחדש. כל הנפשות הפועלות בסיפור כבר אינן בין החיים. חלקן, אפילו לא הספקתי להכיר.

איני בקיאה בפרטים. כשאפשר היה, לא שאלתי. כשרציתי לשאול, כבר לא היה את מי.

הזמן 1947. אירופה החרבה שאחרי המלחמה מלקקת את פצעיה. אוניות מעפילים עמוסות פליטים יהודים שורדי שואה עושות דרכן לארץ ישראל המנדטורית בחסות ארגון ה"הגנה".

על פי תיעוד היסטורי מאותם שנים הממשלה הבריטית ששלטה בארץ ישראל, "פלשתינה" של אותם ימים, עשתה כמיטב יכולתה לחבל בכניסת הפליטים יהודים שורדי השואה לארץ ישראל. מה שגרם ל"ההגנה" לנסות להבריח אותם לחופי הארץ מתחת לאפם של הבריטים. מהלך נועז שנצרב בדפי ההיסטוריה כתקופת ה"עליה הבלתי לגלית", או בקיצור "עליה ב'".

המקום: מחנה עצורים בקפריסין. אחד מארבעה מחנות שהקימה הממשלה הבריטית, אליהן גירשה את האוניות שנתפסו ונוסעיהן.

ראשיתו של סיפורינו בפגישה מקרית בין שתי נשים שנקלעו בעקבות נסיבות החיים, או אם תרצו יד הגורל, באחד ממחנות העצורים האלה.

האישה הראשונה, המבוגרת מבין השתיים, בעשור השישי לחייה. הייתה בדרכה לארץ ישראל להתאחד עם בעלה וארבעת ילדיה שהופרדו ממנה במהלך שנות המלחמה, ועד לפני כמה חודשים אפילו לא ידעה אם הם חיים או מתים.

השנייה, צעירה, אף היא ניצולה מהתופת. בעלה הראשון גויס לצבא ההונגרי ולא חזר אחרי המלחמה. מעולם לא נודע לה מה עלה בגורלו.

בנה התינוק מת ברעב בגיטו, כי חלבה יבש ממחסור במזון, מפחד, מיגון. בדרך זו או אחרת שרדה את בלהות המלחמה ובאחד ממחנות העקורים באירופה אליהם התגלגלה בדרכה לארץ, פגשה את מי שיהיה לבעלה השני. אף הוא שורד שואה שאיבד את כל משפחתו ונשאר לבד בעולם.

הם נישאו, החליטו לעלות יחד לארץ ומצאו את עצמם במחנה המעצר בקפריסין כאשר אניית המעפילים בה הפליגו נתפסה על ידי הבריטים.

התנאים במחנה היו קשים. הם גרו באוהלים מחוסרי אמצעי חימום או קירור ובפחונים שבקיץ להטו מחום ובחורף הקפואו את השוכנים בתוכם. מים לשתייה ורחצה חולקו במשורה. גם האוכל. האנגלים אמנם סיפקו מצרכי מזון בסיסיים, אך לא את האמצעים כדי לבשל אותם. היה מחסור חמור בתרופות ובגדים חמים עד שה"ג'וינט", הארגון היהודי היחיד שהבריטים התירו את פעילותו במחנה, פתח מרפאה, ו"הועד למען גולי קפריסין" הצליח לארגן איסוף ומשלוח של נעליים בגדי חורף מהארץ.

הן נפגשו במקלחת הציבורית. אשה מבוגרת בודדה, וצעירה באמצע שנות העשרים לחייה, בחודשי הריון מתקדמים. החלו לדבר כדרכן של נשים, שמחות לגלות שיש להן שפת אם משותפת: הונגרית.

כך קרה, שתוך כדי שיחת התוודעות האשה המבוגרת סיפרה למכרתה החדשה שהבן שלה שלח לה מכתב מהארץ. כן, הוא נמצא שם כבר משנת ארבעים וארבע. ברח מהונגריה באמצע המלחמה הצליח לעבור דרך רומניה, להגיע לטורקיה ולהשיג סרטיפיקט לארץ, רק אלוהים יודע איך.

הפעם הזאת כתב כדי לבשר לה חדשה משמחת. הוא התחתן לפני מספר שבועות.

נאנחת עמוקות, המשיכה לספר בדמעות כמה עצוב לה שלא זכתה להיות בחתונה של בנה ועדיין, כמה היא שמחה שהבחורה הונגרית והן

תוכלנה לשוחח ביניהן. אבל היא גם חרדה ומקווה שכלתה הצעירה תהיה נחמדה ושהן יסתדרו אחת עם השנייה.

בעודה מדברת ומוחה את דמעות העצב והשמחה, שלפה מתוך תיקה תמונה של זוג צעיר ויפה מחייך באושר למצלמה.

"נכון שהיא נורא יפה?" שאלה בעיניים נוצצות מדמעות וגאווה

בת שיחתה הביטה בתמונה והדם אזל מלחייה

"אבל גברת ליאונורה" קראה בהתרגשות, לא מאמינה למראה עיניה. "זו אדית, אחותי. הבן שלך התחתן עם אחותי! עכשיו אנחנו קרובות משפחה" ושתי הנשים נפלו אישה על צוואר רעותה בדמעות של אושר.

"אם אחותך נחמדה כמוך" אמרה האישה המבוגרת, בוכה וצוחקת לסירוגין "אז אני יכולה להיות רגועה".

האישה המבוגרת היא סבתי מצד אבי. לצערי, לא הספקתי להכירה. היא נפטרה זמן קצר לפני שנולדתי. התמונה המפורסמת היא תמונת הכלולות של הורי, והאישה הצעירה היא דודתי איבי, אחותה הגדולה של אימי.

את הסיפור הזה שמעתי מפיה בילדותי בכל פעם שהתארחתי בביתה בחופשת הקיץ. בחיפה שעל הים. והיו פעמים רבות כאלו.

בן דודי, אבי, נולד בקפריסין. זמן קצר לאחר מכן הצליחו כולם להגיע לארץ, ולהתאחד עם יתר המשפחה.

האגדה מספרת שבשנה הראשונה לחייו, היה אבי התינוק הכי שמן והכי צרחן בסביבה.

שמן, משום שאימו הניקה אותו ללא הפסקה מפחד פן ימות ברעב, וצרחן, בגלל שכאבה לו הבטן מרוב אוכל.

אבל זה כבר נושא לסיפור אחר.

רסיסים של זכויות דפנה חיימוביץ'

בילדותי, אהבתי ללכת עם הוריי לגן המושבה בשבתות ובחגים. נהנית לצעוד בשדרה הארוכה לאורך שורות הדקלים, ולטייל בין הערוגות. פרחי הוורדים היו שולחים אליי חיוכים כששאפתי את ריחם העדין, בעודי נזהרתי שלא להידקר מענפיהם הקוצניים.

כרי הדשא הזמינו אותי לתרגל עמידת ידיים. כשגופי התעיף, הוא היה נמתח על פני המשטח הירוק, ומבטי עקב אחרי העננים ששטו מעליי: אחרי הסוס הדוהר שהפך לנמר, הקוף על ענף שהפך לקרנף והפיל עם העגיל שניגן בחליל.

הייתה זו שבת אביבית אחת בה יצאנו כהרגלנו לטיול בגן המושבה. השמים היו בהירים, ואני זמזמתי שיר על הגינה החביבה שלי, אשר "כל צמח בה צומח, כל פרח בה פורח." אפילו הציפורים שרו איתי.

כשהתקרבנו לכניסה לגן, אבא שלי נעמד על מקומו. הוא הניף את היד, הצביע על הגן ומלמל בשקט, כמו לעצמו: בכניסה לפארק בברלין, שבו הייתי מטייל בכל יום ראשון עם הוריי, תלו יום אחד שלט גדול על השער:

הכניסה ליהודים ולכלבים אסורה!

באחת מחופשותיי מהצבא הגעתי לביתי, אשר בלב המושבה שהפכה לעיר. אמי נעדרה מהבית, ואילו אבי ואני ישבנו על הכורסאות האפורות בסלון. אבי היה קודר ואילם כתמיד, כלוא בבדידותו. כתפיו שמוטות, מבטו בוהק במסך הטלוויזיה.

הימצאותי עמו בדירה הריקה עוררה בי אי נוחות. ניסיתי לגייס מתוכי מאמץ כדי לנהל עמו שיחה, לעניין אותו במה שעובר עליי בצבא. ראשו נד קלות והוא סינן, "כן, כן, המממ." ניסיונותי לגשר על פני התהום הרובצת בינינו לא צלחו.

בטלוויזיה שידרו סרט על קרבות מלחמת העולם השנייה, עיניו היו לטושות במסך ואני פניתי לחדרי. בתום הסרט חלפתי על פניו. הוא לכד אותי במבטו ואמר: "אני זוכר בדיוק איך הכול התחיל," ניכר היה שרצה להוכיח את ידיעותו, "רוצה לשמוע?" התיישבתי מולו.

אבי לקח נשימה עמוקה, "הייתי בן שבע כשהם עלו לשלטון. הלכתי עם אמי ומה שראיתי היה מפחיד נורא." פניו היו עגומות ומבטו מרוחק. "כולם היו במדים, מאות, אלפים, צעדו במצעד ענק ברחובות, החזיקו לפידים בוערים ושרו שירים איומים נגד היהודים."

צמרמורת חלפה בגופי. "הראו את זה בסרט?" שאלתי.

"את זה ומה שקרה אחר כך. רוצה לשמוע?"

"כן, למה לא?"

"הייתי כמעט בן שלוש עשרה." דיבר בקול חלוש, "ילד, מה זה שלוש עשרה?"

ידו סימנה תהייה, "עוד לא הספיקו לחגוג לי בר מצווה, היסס וקולו מרוסן, "יהודי אחד, צעיר בן שבע עשרה, קראו לו הרשל גרינשפן, שמעת את השם?"

"כן, הוא ירה במזכיר הגרמני בשגרירות בפריז."

"יומיים אחרי זה הכול התחיל." שנינו שתקנו. "את שומעת?" פנה אליי כדי לוודא.

"בטח," עניתי מיד.

"אני זוכר את הבית כנסת שלנו, קרוב לבית..." חשתי שלמרות האיפוק מבקשות מילותיו לפרוץ לאוויר העולם, "ספרי תורה קרועים,

שרפה, אש." עיניים חומות עייפות נתלו בקיר, "עננים שחורים עלו לשמים, אני כמעט נחנקתי." ריח עשן עלה בנחיריי.

"כל החנויות של היהודים הרוסות, חלונות ראוות שבורים, הכול מלא רסיסים של זכוכיות."

תנועת ידו הייתה כשל מי שמסלק זכוב שהתנחל על פרצופו, "והחנוות שלנו..."

"הייתה לכם חנות?" תהיתי.

"זה היה הפרנסה שלנו, האוכל שלנו." התבוננתי בו. גוף שפוף, ראש מורכן, מצח שעון על כף יד עבה. "הם שברו לחתיכות את השולחנות, חתכו את הריפוד של הספות." אנחה נמלטה מפיו, "מאותו היום לא פתחנו אותה עוד. זהו. נגמר."

"וממה חייתם?" ביקשתי לדעת.

"אבא שלי מכר רהיטים בחנות אחרת," הוסיף ושתק. המתנתי, מצפה לשמוע עוד.

"הם בכל מקום, הם שמו את ה... הסמל שלהם," עווית הסתמנה בשפתיו הקפוצות, "איפה שהייתי הולך, הייתי רואה, האקנקראוז," הדגיש במבטאו הכבד, "בדגלים, ברחובות, במדים שלהם. בכל מקום." הוא התכנס בשתיקתו. חיפשתי גיצים של זעם במבטו.

הוא השפיל את עיניו והמשיך, "כמה ימים אחרי זה חזרתי מבית ספר. בית ספר יהודי, כי סילקו אותנו מהבתי ספר של הגויים."

"יימח שמם," נמלטה מפי קללה.

"אני הלכתי עם התיק שלי, ובדיוק עברו על ידי כמה נערים עם מדים של התנועה. הם התקרבו אליי והתחילו לצרוח ולקלל, 'יוֹדָה מסריח, זה לא המקום שלך! יוֹדָה ראוס!'"

בבעתה אני רואה אותם ואת אבי מול עיניי. "רצתי הכי מהר אבל הם רדפו אחריי. הם עשו מסביבי מעגל," הוא הדגים, "והתחילו לבעוט בי עם המגפיים השחורים שלהם," ננעצו המילים בתוכי.

"כולם בעטו בכל הכוח בגוף שלי, מלמעלה עד למטה, ככה, את רואה?" סימן לאורך גופו, "מכות רצח הרביצו לי, כמעט הרגו אותי. הגעתי הביתה רועד כולי." מצחו כוּוץ והוא לחש כאילו לעצמו, "זה בא לי בחלומות, זה סיוטים," ליבי נמעך.

"כל החיים שלי אני לא ישכח את זה," נשף נשיפה ארוכה, הניד ראש מצד לצד ופלט גניחה עמוקה.

עם אימא יורם סלבסט

גומא, כלב הציד הצעיר והפרוע של בלקינד הקבלן, נבח במורד.
החזקתי לאימא ביד, איטיים ירדנו במרצפות המורד, רכה ליטפה אימא
את שיער ראשי הבהיר ואמרה, "דרור, אל תפחד, זה רק גומא, אתה
הלא מכיר אותו, זה כלב הציד של מוטקה בלקינד, האיש שכל ערב
כמעט, מטייל עם נעליים גבוהות ושחורות ומלטף את הראש של גומא
שנובח כמעט בלי הפסקה ולעולם לא נושך."

הרמתי מבט, ספרתי שישה כוכבים, זהרו חיוורים בשחקים סביב ירח
בודד. עניתי, "אני לא מפחד מאף אחד, גם לא מהירח." אימא גיחכה
מעט וטפחה על שכמי לעודד.

פתע שעטה מכונית פג'ו לבנה, חלפה בדהרה, צפר נהגה והשליך
לעברנו סיגריה בוערת, גיצים התפזרו לרגלנו. אימא, מבוהלת מעט,
משכה בכף ידי, נסוגה לאחור צעד או שניים, הידקה את אחיזתה בי
והכאיבה.

פלטתי "אאו" קצר וקולח, צרצרים צרצרו וערב הוסיף, ירד והחשיך.
רכה אמרה אימא, "אתה גדול, אל תחשוש." לא חדלתי לחשוש ולא
שכחתי מאז את דברי העידוד בהם בחרה.

כעת חוגגת תשעים ושמונה, מתגוררת מקומטת בבית גיל הזהב
בשדרה. אמש ביקרתי, נזכרתי, סיפרתי. אימא הגיבה, "זוכרת בערך,
אבל לא במיוחד, נטה להשמין מוטקה בלקינד שלנו, כל החיים היה
בדיאטה, זהבה אשתו צבועת השיער, צעירה בעשור או יותר, חזרה
ואמרה שמסוכן שקבלן בגילו ובמשקלו יסתובב על גגות של שלדי
בניינים חסרי מעקה ובנויים רק חלקית. לא הועילו דבריה, גם טיפול
רפואי לא עזר, כרס שמורה לו הייתה, לא צמחה ולא קטנה, נותרה
תמיד זהה לעצמה. דברים נרשמים, קשה לי לשכוח. מרגנית שכנתו
הרזה רוב הזמן, טענה שרק נס ייתן לו לרזות."

מצמצה אימא רגע או שניים, סבלה גם היא כל ימיה מעודף משקל, הצעתי כוס מים, לגמה והוסיפה, "גומא, הכלב של בלקינד נדרס, מזל שנזהרנו כשעמדנו ברחוב תחת אלומת הפנס."

נזכרתי שבעודנו נוסעים במכונית, אבי, שאול אחי התינוק ואני, אבא הידק את משקפי השמש שלו לעיניו וסיפר שעוד בטרם בא לעולם גומא הכלב שנדרס, היה לקבלן מוטקה בלקינד כלב ציד אחר. "גם לו קראו גומא", עדכן אותי אבא בפרט לא ידעתי, "מצאו אותו מת בפרדס, כנראה אכל רעל שנועד לתנים."

צפוד בספסל מאחור נצבט לי הלב, דמיינתי גוויית כלב ציד בצלחת השקיה סמוכה אל גזע הדר, עלוות העץ מוריקה מסתירה תפוזים מזהיבים. במרוצת השנים נרשם ונמחק חליפות בי סיפורו הקטן של אבי אודות הכלב של בלקינד. לא ברורה הסיבה. מקנן בי חשד שהדבר נגרם מסיבה אותה אני עוד עשוי לגלות.

סיפרתי לאימא, ראשה מוטה לאחור, נראתה ישנונית על רקע החלון החשוך, עיניה עצומות היו כדי שליש. כשהזכרתי את אבא שבו חיים לפניה, הצבע חזר, תוויה לבשו חיוניות ותנועה, התעטפה בארשת מסך מחויך חדור בסיפוק. חייכתי אליה מתוך ניסיון להעצים במעט את אושרה המעוך, אפשר שהשיבה חיוך ייתכן רק נדמה לי.

התבוננתי היטב בה, רעד עבר בגווי, אימא שבה ללגום מן המים, חששתי עוד רגע יבוא יומה, פחד טיפס מתפתל בגווי, התייבשו מילים בגרוני, הרהרתי עד כמה נורא ועד כמה חסר כל זה מוצא, על חיינו כולם נסתר מרחף כנראה ומאיים שם ממעל כל הזמן סימן שאלה.

באבי יאר שלי

חגית בת־אליעזר

אין זו מנוחה נכונה
לעצמות אבות אבותי
בגיא שפל בשולי העיר
בטרם לדתי

אל מעטפו את הזנעה
בסרט חובבני
עם עלילה גלוצה
ולשחזור תקופתי מפרך

שואת הדורות

תמר דוד־כריספי

שואת העֶבֶר
התמוגגה לָה עִם שואת ההֶנָּה.
טֶבַח, רָעַב, קֶר, אִימָה, בְּרִיחָה וְיֵאוּשׁ תְּהוֹמִי.
כָּאֵב עַל אֶבְדֵּן אָדָם יָדַע
הָעָם הַיְּהוּדִי בְּגוֹלָה
וַיִּדְעַת הָעָם הַיְּהוּדִי בְּאֶרֶצוֹ.
זִכְרוֹן אֵינּוּ רַק גַּל עֵד, בֵּית עֲדוּת
אוֹ זִכְרוֹן בְּסֻלּוֹן!
שואָה נִחְרָטָה בְּאֶדְמָה,
זוֹעָקָת אֶת זַעֲקָתָהּ
מְדוּר לְדוֹר!
בְּשִׁהְרַע הָאֲנוּשִׁי
שָׁטַף אֶת הָאֶדְמָה
הַקָּרִיב אֶת עוֹלָמָם שֶׁל אֱלֹו
שְׂנוּתָרוּ בַּחַיִּים
וְהוֹתִיר מִשְׁקַע יְגוֹן
לְדוֹרוֹת הַבָּאִים!

מקהלת חבורה סודית לא קטנה

שולמית בת־אור

השנים כמו הקהו
את קול צליפות תגורות הורינו בכשרנו, בנפשנו,
זכרן, לא הגלד.
את זרם דמנו חוסמים חסר אמון
עמידת תמיד על המשמר,
מי יכה בנו הפעם,
מי יבגד?

לאהבה, הו לאהבה,
יש אצלנו פחות מסכוי הוגן.

אנו, ילדי שורדי המלחמה הנוראה ההיא,
רדופי סיוטי לילה פורצי תבת פנדורה,
נאבקים יומיום לזכר
לתת צ'אנס לחיים.
המות הוא אבדן האמון באנשים,
אנחנו רוצים לחיות!

* להוריי ששרדו את שואת יהודי רומניה ולא יכלו להאמין באדם.
* לאחי בדם, פרופסור יגאל שורין מחבר הספר "מקהלה הונגרית"

דור שני דפנה לובל-לדרר

לשאת זכרון, ספור משפחתי,
לפעמים מרגיש לי לא אומתי,
חובה להעביר לדורות הבאים,
הדור הראשון כבר לא נמצאים.

הקול אומר לי: ספרי, תכתבי...
לא אוכל לעשות זאת כמו אבי.
הוא השאיר לי ספור, לא סוף מר,
פה אופטימי, חזון שלא נגמר.

תמיד חפש מי טוב, מי עזר,
לפעמים זה קשה בעולם אכזר.
זו ירשה מחיבת
שאני גם אוהבת.

חורים רקומים צביה רוזנקרנץ-שמש

החלצה הלבנה שלי, זו עם החרים שהפכו לפרחים רקומים
קבלה עם כל חר חדש, חוטים בצבעים חמים וקרים משלמים.
היו לה צהב חמניה, אדם כלנית ותכלת שמים
אפר וגנני טורקוז מתחלפים כמו של מים.
כמעט ונחיתי לחר הבא, רק בכדי שיהיה לי תרוץ,
לעטר ולשבץ בחלצה הלבנה, (שאוכל) להתפאר בה בחוץ.
הייתי פותחת בזהירות את קפסת התפירה של אמי עשויה צץ
פונקס לצדדים את שתי זרועותיה המתקפלות כשלבי מקפץ.
כלי למת יותר מדי מחשבה ודעת,
שלפתי סליל חוט רקמה ומחט משבחת.
נמתי לידי חפש בטוי ותנועה בוטחת
לבחר מי יעלה בגורל אתו ארקם לי בנחת:
פעמים זכו חום אדמה רטבה, כחל עמק כמו ים מלוח,
באחרות כתם טעים של תפוז עסיסי, גנני ירק נשוא או ברוש נחום.
כילדה בת 10 שמאום ממה שקרה "שם" לא ספר לה
(בנסיון שלהם לשכח),
קבלתי עבדות וחקים לא פתויים מבלי לתהות ולעורר ופוח:
לא נרקתי לחם, לא הלכתי בגרביים ותמיד (גם בחורף)
השארתי סלון אחד פתוח.
התזונה הייתה מקפדת כוללת את כל אבות המזון

וכוס מיץ תפוזים סחוט טרי
הנעלים מצחצחות, המצעעים והבגדים נקיים ללא רכב מגהצים למשעי.
בשקעי הסלון פחלק בלתי נפרד מהנוף
רצדו בלחש כמגדלור על החוף,
שלהבתם של 4 גרות זכרון חשמליים,
משמרים תמידית גחלי אור צהבהבים.

לא ידעתי אז את סוד הדברים ומאום על השדים ששכנו לאמי במוחה,
כשננשתי בחדרה למלאכת רקמת החרים, שלמדה אותי היא בעצמה.
זכרונות כואבים צפו ועלו בה, דוקרים לה חזק בנשמה,
פרצופה לבש תוגה, סערה טלטלה את נפשה.
החרים בחלצה העלו אצלה מהאוב מראות של גדר תיל צובטת,
הסגירו כאב ועצב עמק - פוסט טראומה חיה ובוועטת.
האחת ששרטה וצלקה בד ונפש של כל לובש כתנת פסים מכתמת,
חשפה גסיונות, קרעה מהם פסות חיים, לגלגה על שפיותם הנשמטת.
או אז אמי היקרה, בעלת נשמה יתרה ועינים בגב, החליטה
להפך את הלבנה הפרחונית שלי, לסמרטוט ממרק סלונות הויטרנינה.
בכיתי,

כעסתי,

בהיתי כלא מאמינה בידה הנמרצת מרקידה את הפרח הפחל,
תבעתי הסבר,

צעקתי,

התרסתי מוילה כי לא אמהל.

לבה של אמי נחמץ שבעתים נסתה לנחם, לפייס, להרגיע,

זמְנָה לי אֶת שִׁיר הָעֶרֶשׁ בְּיִידִישׁ בְּקוֹל רוֹעֵד חֲנוּק וּפָגִיעַ.
בְּיָדָה הִרְכָּה מְחַתָּה דְּמַעוֹתֵי תוֹף לְטוֹף שְׁעָרֵי הַמַּזְיֵעַ,
מִתְנַצֵּלָת,

מִבְקֶשֶׁת סְלִיחָה,
מְנַסָּה לְהִסְבִּיר בְּעִבְרִית נְשׁוּבָה אֶת הַמְּנִיעַ.
הַבְּטִיחָה בְּלִחַשׁ שְׁיוֹם יְבוֹא אֲנִי אֲגַדֵּל וְאֶבִּין
לְלַמֵּד אֶת עַצְמִי וְאֶת יְלָדֵי עַל מָה וְאִיךְ רָאוּי לְהֵלִין.
אֲחַלָּה שְׁבַעַתִּיד הַלְלוּאִי אֲבָכָה רַק מִשְׁמָחָה וְאֲשִׁר
שְׁאֵלֵמֶד לְשֹׁמֵר עַל נַפְשִׁי, שְׁאֲתַחֲסוֹן, שְׁאֲדַע לְנֶהֱג בְּיִשְׂרָאֵל.

בְּשׁוֹכְכָה הִיא עַל עֶרֶשׁ דְּנוּי, נְטוּלַת שְׂדֵימִם,
(יִמַּח שֵׁם הַסְּרֵטוֹן)
הִיָּתָה זֹאת אֲנִי שְׁזַמְזַמְתִּי לָהּ חֶרֶשׁ "בּוֹאִי אִמָּא, שְׁבִי אִמִּי מַעֲט"
תוֹף לְטוֹף שְׁעָרָה הַלְבֵן.
הַתְּנַצֵּלָתִי,

דְּבִרְתִּי מִעֵמֶק הַנֶּפֶשׁ:
בְּקִשְׁתִּי מַחִילָה עַל שְׁהִיִּיתִי גִּקְשָׁה
וְעַל דְּמַעוֹת הָעֶצֶב שְׁמִפְרוֹת בְּקִשְׁתָּהּ.
וְהֵן
זִלְגוּ
הַרְטִיבוּ פָנַי
הוֹתִירוּ עֲגוּלִים לְכַנְבָּנִים עַל חִלְצָתִי הַשְׁחָרָה
חוֹרְרוּ
וְנִצְרְבוּ

בְּנִשְׁמַת יְלִדַת דּוֹר שְׁנֵי שְׁבוּרָה.
עַתָּה שְׁחַרְרְתִּי אוֹתָהּ לִלְכֹּת, נִפְרָדַת פֶּעַם אֶחָרוֹנָה
בִּי נִצְרַתִּי הַבְּטָחָה לְשִׁבְחָהּ, לְפִאָרָהּ, לְהוֹקִירָהּ, וּלְהַדָּרָה
לְהַעֲבִיר מוֹרְשָׁתָהּ, תּוֹרָתָהּ, אֲמוּנָתָהּ
לְעֵטֶף זְכוֹנוֹת צוּרִיִּים בְּחִמָּלָה
לְרַקֵּם בְּשִׁלְנָה אֶת חוֹרֵי הַלֵּב, בְּחוּטֵי הָאֶהָבָה.

פיסות זיכרון ענת זיסוביץ-חריט

פסות חיים נשאזות להן ברוח אֵל כָּל עֵבֶר,
בְּזִכְרוֹן נוֹשֵׁן עַל קֶלֶף חוּם מִתְפַּוֵּר.
אֵינִי עוֹד אֶפֶר לֵלֵא זֶכֶר,
אֲנִי חֵי בְּזִכְרוֹנְכֶם.

מתרחק ומתקרב

תמר דוד־כריספי

דֹּר וְעוֹד דֹּר
מִסַּע וְעוֹד מִסַּע שֶׁל אֶלְפֵי צְעִירִים
בְּאַרְץ יִרְקָה וּבְרוּכָה בְּמָטָר
גִּלְעָד וְאַתְרֵי הַנְּצִחָה
הַמְּאַגְדִּים עֲדוּיוֹת דּוֹמָמוֹת וּמִתּוֹת
זוֹעָקוֹת אֶת קָאָב הַדֹּר
מִכָּה הַסֶּכֶל וְהִיגוֹן
וְהַדֹּר הַשְּׁלִישִׁי
מִקֵּץ בַּקִּדְמָה
וּבְבִגְי אָדָם חֲסָרִי נֶשְׁמָה
הַבוֹחֲרִים בַּשְּׁנָאָה
בְּהֶאֱחָזוֹת בְּבוּרוֹת
וּבִתְמִאָּה לַהֲרֹס וְהַשְׁחִתָּה.
שׁוֹרְדֵי הַשְּׁנָאָה
מִתְמַעְעִטִּים וְהוֹלְכִים
וְזֹכוֹת לְדוּרוֹת הַבָּאִים
לְזִכָּר וּלְסִפּוֹר עַל אֵילֹו
שֶׁלֹא שָׁרְדוּ אֶת הַתֶּפֶת
וְאֵלֹו שֶׁנֶּאֱבָקוּ, שָׁרְדוּ
וְהִעֲנִיקוּ חַיִּים.

אם התמיד חגית בת־אליעזר

"א מ א" – מהדהד קול אבי הקטן
בטרם איש אמיץ ודעתן
מקיצון מצוקת קור-רעב סגריר
ומה שֶׁתמיד בפנים
עתה מסגיר:

ילד יחיד לאמא יחידה
בערבות סביר של ערף המלקמה

"איך אמר לך, בתי?
סוגד לאמי - היא כל עולמי"

תנוח דעתך
מבינה
מהפירתי עם סבתי

סיפורה של סבתא

יורם סלבסט

סבתא עדנה שלי נהגה בפג'ו הלבנה, מן הספסל האחורי התבוננתי בפעם המי יודע כמה בתלתלי השיבה, ובעגיל הכדורים הזוהרים שענדה על אוזנה הימנית. התלוננתי על נהיגתה האיטית, "אבא בשנייה עובר את כל שדרות השקמים", תיניתי באוזניה.

"החפיזון מן השטן", קראה לעברי ברטינה, "ואתה יכול לומר לו שאני זו שאמרת את זה. אני מקווה שאתה לא מנסה להתחרות בו כשאתה רוכב על האופניים שלך."

בחרתי לשתוק. שתי ידיה במלוא כוחן אחזו בהגה והיא נשענה קדימה כדי להיטיב לראות את הדרך. פעם שאלתי, אמרה שלא רוצה לדרוס איזה ילד פזיז. "פזיז", מילה שלמדתי ממנה.

עוד טיפסנו בדרך. ניחות עור תיקה השחור תדיר עד היום עולה בחוטמי, ריחו חרוט בי, רשום ובלתי נשכח. תיקה, בין שפתון אדמדם, עיפרון ואבקה, גדוש היה מכתבים עד גדותיו, ניצב איתן ויציב על המושב לצידה במכונית. בולים זהו בקצוות, כתובות נמהלו באימה והיא, סבתא עדנה שלי סירבה להיפרד מתיקה. הציעה אימא לקנות לה חדש, הציע אבא ליום הולדתה, היא עמדה על שלה, "תיק עוד משם", חזרה ואמרה, "שמורה בו כל האמת על מה שהיה."

"דרור, זה כל מה שנשאר", גוללה כששאלתי באחת הנסיעות, "שלל קולות שהיו ואינם עוד. לפעמים שבים הקולות בדמיון, פה ושם עוד נזכרת בנזיפות שנוף בי אבא או בשיר ששרה לי אימא. נשאר רק קולות, שישה צילומים ומעט מכתבי זיכרונות. עשו מלחמה הנבלות, היה מחנה, קעקעו בי מספר, לקחו את הכל וכולם, ערירית פה נשארת. אתה יודע מה זה ערירית?"

חשבתי משום מה ש"ערירית" זה השם השני שלה. הציעה שאבדוק את עצמי. פתחתי מילון אף שבקושי ידעתי לקרוא.

כעת ענדה סבתא עדנה פניני עגילים שירשה, תחת תלתלי שיבתה יש
והמתיקה חיוך. עד בוא יומה, מדי קיץ נחשפו בזרועה ספרות לא אשכח
- 9911436. ילד הייתי כשמתה, התגעגעתי, אינספור חייגתי למספר
שזכרתי, היא מעולם לא ענתה.

סבתא עדנה שלי יקרה, תיקך שמור לי בלב המחסן, כרסו עמוסה
כשהייתה, ואת, את שותקת אלי. סבתא בואי, גם אם רק בחלום, ספרי
לי עוד קצת, ליבי יוצא להרגיש ולגעת.

אנא.

כאב בירושה 'צ'רנה שולמנוביץ'

לא הייתי בתופת, לא עברתי רגעי אימה
לא משכו אותי בכוח והפילו לרצפה, לא השאירו עלי מספר מקועקע.
לא רעבתי ללחם, לא גוועתי ברעב,
לא הפכתי לשלד בעודי חי.
לא הלכתי בדרך עד שרגליי הפסיקו לפעול,
לא הרביצו לי עם שוט והותירו צלקות.
לא ישבתי בחושך במחבוא מוסתר,
לא עמדתי בשורה מול הבור, נותרתי חי.
רק שמעתי את הסיפורים,
רק ראיתי את המספרים המקועקעים,
רק הבנתי מאוחר מידי שגם רוב המשפחה שלי נרצחה בין הצללים.
וכשראיתי את גודל הכאב הלב שלי נשבר.
נותרתי לבד אל מול השכול,
מול שקט שהדהד, מול פחד להכיל הכול.
ועד היום שכבר אין ממני לשאול ולברר
אני דור שלישי לניצולי שואה
דור שלישי שנתן להם גאווה.

דור שכואב לא פחות את האבדה
ביום הזה מתנקז כל הכאב ואני מבינה
שלא עברתי את כל הזוועות
אבל אני חיה בזכות אלה שעברו.
אז אני רואה, מקשיבה, מנסה להספיק
לשמוע עוד ועוד סיפורים
לוודא שאני יודעת עוד, שאף סיפור לא ייעלם
שכל סיפור יקבל מקום להיספר.
אני כותבת את הכאב שלא היה שלי
אבל קיבלתי אותו בירושה, אז הוא חי בי .
ביום הזה עם המון כאב בלב
אני מודה לכל מי שבזכותו אני קיימת.
מודה על החיים, על המדינה, מודה על מה שיש
ועל מה שעוד נבנה.
משלימה את הכאב באהבה אין סופית
ונזכרת בכל מי שהיה וכבר איננו...
והוא חלק ממני לעולמים.

אני ענת זיסוביץ-חריט

אני נצול השואה האחרון,
אני גר דולק עד אור ראשון.
אני זכר,
אני זכרון,
אני ששה נסצי מיליון.

אני אבא,
אני אמא,
אני ילד קטן אבוד בקרון.
אני ילדה בטור ימינה,
אני לבד בתוף הקמון.
אני משפחה שאינה,
אני תמונה דהוייה.

אני אפר,
אני מספר,
אני פרטיון,
אני קבר אחים אי שם.
אני אלמוני במותי,
אני חי.

אָני אֶחָד וְעוֹד אֶחָד וְעוֹד אֶחָד וְעוֹד אֶחָד.

אָני,

נִצּוֹל הַשּׁוֹאָה הָאַחֲרוֹן,

גָּרִי יְכָכָה בְּאוֹר רֵאשׁוֹן.

ירוקת עיניים תמר דוד־כריספי

כַּעֲבֹר עֲשָׂרוֹת שָׁנִים
אֲמִי יְרוֹקֶת הָעֵינִים
זָכַתָּה לְהַפְרָה
כְּמִי שִׁחֲוָתָה אֶת
מִלְחָמַת הָעוֹלָם הַשְּׁנִיָּה.
לֹא בְּמַחְנֶה הַשְּׂמָדָה
וְלֹא בִּיעֲרוֹת.
בְּצִפּוֹן אֶפְרַיִקָה
שָׂרָר הַפַּחַד מִכְבוּשׁ
מִקּוֹלוֹת הַמַּגָּפִים
מִהִבְרִיחָה מִהִבֵּית
אֱלִימוֹת בְּרַחֲבוֹת
בְּנֵת חֲנוּיֹת
וְהַעֲדָרוֹת אֵב וְאָח.
בַּעֲרָב יִמְיָה
עֲדִין נִחְרָדָה מְכַל אֲזַעְקָה
וְסִפְרָה שׁוֹב שׁוֹב בְּפֶרֶטִי פֶרֶטִים
עַל מָה שֶׁהָיָה
הָעָצָב נִשְׁקָף מֵעֵינֶיהָ
הַכּוֹלוֹת.

שואתי שלי לביתי שהיה דלית ולדמן

אז אולי,
משום ש...
ולא משנה בכלל...

שואתי,
תודה לך...
שלמדת אותי...
להעריך כל בים שנכנס לפה...
שגם במעט יש הרבה.
שבזכות האין שלא היה,
פעת, נהנית מדלת נסגרת
בכל פעם מחדש!

שואתי,
תודה לך
שלמדת אותי,
שפבר נתת לי, נתת מכל הלב!!
זכרונותי טובים ומלאים אהבה,
אז, שם, ברגעים...
ואני, בצניעותי, אשמר לעצמי את נתינתי.

שוֹאֵתִי,
תוֹדָה לָךְ
שְׁלֵמֶדֶת אוֹתִי,
שְׁלֵשָׁרֵד יְלָדוֹת שְׁנִלְקָחָה, לְכָאֵב, לְאֵבֶד,
וְלֹא בְּאַשְׁמֶתְךָ!
לִמְדֶת אוֹתִי
בְּדֶרֶךְךָ
הַכּוֹאֵבֶת...

לְהָרִים בְּכֹל בֶּקֶר מְחַדָּשׁ אֶת הָרֹאשׁ,
לְשִׁטֹּף פָּנִים,
לְמַחֹת דְּמָעָה,
לְסַבֵּךְ,

כִּי אֶחָרֶת...
רִיק!

תוֹדָה לָךְ
אֵמָּא.

הד קול אימו

יורם סלבסט

חַיִּל חֵשׁ, אוֹ חֵשֶׁב,
יָלֵד קֶטֶן, עָוֹל קֶטֶן,
רק גֶּרֶם שֶׁנִּגְרַע וְנִגְרַם
טָרֶם גַּם בְּכוֹר בֶּן עֶשׂוֹר
גָּזַל כְּדֵי לְגִמּוֹר.

בְּמִי עוֹד יִירָה
חַיִּל לֹא יִירָא
אִישׁ צָבָא מוֹסְרִי
עַתָּה יָשׁוּב הָעוֹלָל
מֵעוֹלָל מִתְעַלָּל
בְּחֵלוֹם?

הִיִּיתִי עֲמוֹ
קִילוֹמֶטֶר מִנְשָׁכָם,
חַיִּיל בְּגִפּוֹ
עַם הַד קוֹל אֲמוֹ
יָדָה עַל שִׁכְמוֹ
צִיִּית לְפָקוּדָה.

* 8.1.2025 – ילדים, חמוזה ורדא בשאראת נהרגו סמוך לשכם מאש כטב"מ צה"לי.

שומר חומות הזיכרון שולמית בת־אור

פְּרָעוֹת בִּיהוּדִים בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל?
צִלִּיל הָאֶבֶן שֶׁכָּאן
הוּא הַצִּלִּיל שֶׁהִיָּה שֵׁם בְּרוּמְנִיָּה?
שֵׁם הָיוּ יָדִים נְחוּשׁוֹת לְהִרְעֵ,
כָּאן הֵן רוּצוֹת לְהַפְרֵעַ.
כִּמָּה פֶּסֶד תִּקַּף אֶתְכֶם אָז?
כָּאן גּוֹפֵי חֶרֶסֶר, לֹא מֵאֲמִין,
פְּרָעוֹת בְּאַרְצֵנוּ,
תַּחַת סֶמֶל מְדִינַת הַיְּהוּדִים?
כֹּה רָצִיתִי לְטַבֵּל מְעֻט תִּקְוָה בְּשֹׁחַר
כִּמּוֹ עוֹגִיָּה בְּקִפָּה הַשְׁכוּנָה.
אֲנִי צוֹפָה בְּתִהְיוּכֹת הַחַיִּים,
לֹא מֵאֲמִינָה.
אָמָּא, אָבָא, רַק עֲכָשׁוּ
אֲנִי מִמֶּשׁ חֲשָׁה וּקְצַת מְבִינָה.
ס ל י ת ה

* בזמן מבצע "שומר החומות", חודש מאי 2021

גוונים של גבורה צפריר אקשטיין

"סבא?"

"כן יקיר?"

"נכון שאתה וסבתא הייתם בשואה?"

"נכון יקיר"

"ונכון שנלחמת יחד עם הפרטיזנים בנאצים והשתתפת במרד הגדול בגטו?"

שלום שתק. הוא הביט בעליזה שתרה במטבח אחר דבר מה. היא הביטה בו בחזרה, ודאי כועסת ומתביישת. נכדם, כהרגלם של ילדים צעירים בגילו היה חסר סבלנות והחל לחזור על שאלותיו.

"כן", ענה שלום בפזיזות הדעת. מבטו היה נעוץ ישירות והיה נראה כאילו הוא חלול ואינו מתמקד בדבר.

"באמת סבא? באמת? נלחמתם בהם כמו גיבורים נכון? נכון??"

"יקיר, אני לא חושבת שהסיפורים הללו מיועדים לגילך", התערבה עליזה בשיחה.

"אבל סבתא, למדנו בבית הספר...."

"מה שהיה היה. יקיר, עכשיו אין יותר מלחמה ואין יותר שואה. כולנו נמצאים בארץ ישראל וזה מה שחשוב!"

יקיר השתתק. הוא לא הבין מדוע סבתו נהייתה כל כך מעצבנת ולמה היא חייבת לקלקל הכול. הוא לא הבין מדוע דיברה אליו בקרירות שכזו.

יקיר אהב מאד לבוא לביתם של סבא וסבתא. בית בודד עם חצר גדולה. מהסוג שלא רואים יותר בעיר. אימא ואבא גרו בבניין ליד כביש סואן, וכאן היה יכול לבוא ולשחק עם סבא שלום בנגרייה, לצפות בטלוויזיה כמה זמן שירצה בלי שיגבילו אותו, לאכול מהמטעמים

הטעימים שסבתא הכינה, והעיקר, לרוץ ולהשתולל בחצר הרחבה שלהם. כאן איש לא ביקר אותו, צעק עליו, שאל אם כבר הכין שיעורים ולמד למבחן. כאן היה באמת חופשי, והנה פתאום סבא מתנהג מוזר ולא עונה לו על שאלותיו וסבתא עונה לו בקרירות שאינה אופיינית לה.

יקיר יצא לשחק בחוץ. צווחותיו נשמעו בכל החצר. "בום, בום, הרגתי נאצי. בום, בום, אני שלום הגיבור ואני הולך להציל את כולנו!", כך המשיך הילד שעה ארוכה עד ששלום ועליזה כבר לא יכלו יותר לסבול את כל הרעש והמהומה. עליזה פתחה את החלון וקראה: "בבקשה יקיר, סבא ואני רוצים לנוח, בבקשה, לך הביתה". יקיר ההמום יצא מהחצר של סבא וסבתא באיטיות ועשה צעדיו לעבר תחנת האוטובוס כשדמעות עולות ויורדות מעיניו. הוא נעלב עד עמקי נשמתו. מעולם, בכל חייו, סבתא לא התנהגה אליו כך. מעולם הוא לא ראה את סבא מבולבל כל כך. אם בכל שנה מספרים על השואה כשמועד יום הזיכרון מתקרב, אם היהודים היו כל כך מסכנים מצד אחד וכל כך גיבורים מצד שני, מדוע הם שהיו שם, לא מספרים לו?! למה הם מתנהגים אליו כך?

"שלום... שלום..."

קולה נשמע בקושי ונבלע בצפצוף המכשירים. בחודשים האחרונים מצבה של עליזה הדרדר במהירות עד שאושפזה בבית החולים. בימים האחרונים לא דיברה ולא הגיבה וכולם ידעו שימיה ספורים ורק קיוו שסבלה יימשך כמה שפחות. שלום לא מש ממיטתה. הוא כבר התרגל לרעש המכשירים והמכונות ונרדם חרש על הכורסה סמוך למיטתה, אך כששמע את קולה קורא לו התעורר מיד.

שלום קרב אליה, רכן לעברה מעט, אחז בידה ברכות ואמר: "כן אהובתי?".

"שלום...", עליזה קראה בקול חלש אך בוטה. "זוכר איך התחתנו?"

שלום זכר היטב. הם היו לבד, רק שניהם. הוא הניח רגב אדמה בידה והיא הניחה בידו. על טבעת איש מהם לא יכול היה לחלום.

"זוכר מה נשבענו?", שאלה.

"להיות תמיד האחד בשביל השנייה בטוב וברע"

"ומה עוד?"

"שאם נשאר בחיים, לא ניתן לאיש להשפיל אותנו כפי שעשו לנו הנאצים".

עליזה הנהנה לחיוב.

"שלום אתה חייב לספר. ספר לנכד שלנו, מה קרה לך שם ומה עשית. ספר לו..."

שלום ועליזה לא הורידו זה מזה את מבטיהם.

"אל תתבייש שלום, אין לך במה... הבטח לי שלום, הבטח לי שתספר הכול ליקיר..." עליזה החלה להשתעל ולהיחנק ולא יכולה הייתה יותר לומר דבר.

כשנרגע מעט השיעול המעיק, שלום לחש לה ברוך באוזנה: "אני מבטיח".

עליזה התבוננה בו וארשת פניה הפכו שלווה. דקות מספר לאחר מכן, עצמה את עיניה לנצח והותירה את שלום בשיברונו ובבכיו.

"סבא, בבקשה תסכים, בבקשה", התחנן יקיר בפני שלום.

מאז שעליזה נפטרה, הסתובב שלום חסר מנוחה. הוא לא ידע איך לעשות את אשר נשבע לו. כיצד יספר לנכדו את האמת, כיצד יספר לו על... הוא לא העז להעלות את המחשבה הזאת בראשו. הוא ידע שיקיר לא יבין...

כדרכם של דברים שאין רוצים לעשותם, דחה שלום שוב ושוב את המועד בו היה צריך לספר ליקיר את הדבר. הזמן חלף. נכדו גדל והתגייס לצבא. הטירונות הייתה קשה והוא כמעט שלא שב הביתה במהלכה. השבועות חלפו, הטירונות עברה והשירות הצבאי היה תובעני גם כן. סוף סוף יקיר חזר הביתה לחופשה קצרה. היה עליו לנוח רגע לפני שייצא לקורס קצינים ממושך ומוטב שראשו יעסוק רק בזה ולפנ גם הפעם רצה שלום לדחות את שבועתו לאשתו המנוחה.

אך כנראה שגם לעליזה שם בשמיים נמאס מהדחיות הרבות ושבועות צריך לקיים, וכך רצה הגורל שיקיר פנה אליו בבקשה מיוחדת.

"סבא, השבוע יהיה יום הזיכרון לשואה ובצבא שאלו אם יש מישהו שיכול להביא ניצול שיספר לנו מורשת קרב מאותה התקופה. אמרתי שסבא שלי נלחם וביקשתי להביא אותך כמי שהיה פרטיון. אתה חייב להסכים"

שלום כל כך רצה לסרב. מה לו ולמורשת קרב, הרי אין הוא גיבור או משהו. החיילים הללו... אינם מבינים ולא יבינו לעולם. זה לא כמו בצה"ל. התקופה הייתה אחרת.

הכעס והפחד מאז, מהילדות, החלו שוב לזרום בגופו של יקר וחדרו שוב לליבו. המבט של סבא שלו היה אותו המבט המעורפל מאז, באותו היום המשפיל בו גירשה אותו סבתא עליזה מהבית בפעם הראשונה בחייו וגם האחרונה, כי מאז גם כשביקר שוב, זה לא קרה עוד. מאז לא שב לדבר על כך עם משפחתו ובטח לא עם סבא וסבתא. הוא העדיף לשתוק ולא לספוג שוב את אותו העלבון שלא הבין ממה נבע. אולם, כשמפקד קורס הקצינים, נמרוד, שאל אם יש צוער שיוכל להביא ניצול או ניצולת שואה שיספרו את סיפורם הצביע יקר בהיסוס ואמר "אני". נמרוד הישיר את מבטו אל יקר: "סיפורי מורשת קרב, כן יקר? סיפורי אומץ וגבורה!" ויקיר ענה ללא היסוס: "ודאי המפקד!"

כעת, יקר לא ידע לאיזו תגובה לצפות מסבו. אותו הסב תלה בחלל החדר שוב את אותו המבט המזוגג והמפחיד כל כך שזכר לפני שנים, כשהיה ילד. עברו כמה דקות ויקיר כבר חשב שאין סיכוי שסבו יבוא ויספר את סיפורו אך פתאום, למרבה ההפתעה, אמר שלום בקול עדין: "בסדר, יקירצ'וק, אני אבוא ואספר מה שאוכל".

מול עשרות חיילים, ליד המיקרופון שהושם על עמוד אל מול פניו, עמד שלום וסיפר את סיפורו בפעם הראשונה בחייו, בקולו. הוא סיפר כיצד כבשו הנאצים את אירופה, כיצד פלשו לכפר בו גר יחד עם משפחתו. כיצד גירשו אותם בפראות ובאלימות לגטו. כיצד חיו שם בתנאים מחפירים, בלתי אנושיים ובלתי אפשריים. מדי פעם הבט

בעיניו של יקיר, נכדו, שאב מהן כוח, נזכר בעליזה, נשם נשימה כבדה לריאותיו, עת התקרב לרגע הגורלי של הסיפור.

הוא שוב פתח את פיו ואז החל לספר על הוועד היהודי שהקימו הנאצים בגטו, כיצד נתבקש על ידי ה"ר להצטרף ולעזור להם, כיוון ששלט בשפה הגרמנית. הניב אותו ידע שלום היה בדיוק הניב של מפקד הגטו בצבא הגרמני, והוא הצליח להתחבב עליו. כך הצליח להשיג עוד אישורי עבודה, עוד הקצאות מזון, העלמת עין מהברחות....

"רגע, אל תגיד לי שהיית יודנראט", קרא לפתע נמרוד מפקד הקורס ועיניו רושפות זעם. "אתה שיתפת פעולה עם החלאות האלה ואינך מתבייש לעמוד כאן ולספר על כך?!"

"יקיר!", צעק הקצין. "הבטחת לי סיפורי גבורה ולחימה ולא סיפורי תבוסה ובגידה של היודנראטים!"

שלום הביט ביקיר שפניו נמלאו בושה. הוא היה המום ועיניו אדומות מדמעות שעלו בהן. הוא נעץ בסב את מבטו ושלום הרגיש איך המבט נכנס לגופו כחץ תרעלה והדם אוזל מפניו. ראשו החל להסתחרר והוא הרגיש שבעוד רגע ייפול על הרצפה.

"אין לך במה להתבייש", קרא קולה הצרוד אך הבוטח של עליזה בראשו. "אין לך במה להתבייש!".

"אני לא מתבייש בדבר", אמר בקול חלש.

"סליחה? מה אמרת?!", אמר הקצין בתדהמה.

"אמרתי שאיני מתבייש בדבר", ענה שלום בקול חזק יותר ובטוח. "אני הצלתי חיים. הצלתי נפשות. כל המציל נפש אחת מישראל כאילו הציל עולם ומלואו! אתם לא הייתם שם."

"מדוע לא עמדת ונלחמת בצוררים האלה? מדוע שיתפת איתם פעולה? כיצד הסכמת שבני עמך ילכו כצאן לטבח?", ירה לעברו נמרוד את השאלות בזעם.

"לא יכולתי להילחם בהם. הם היו רבים מול מעטים. הם היו שבעים ואנחנו רעבים וחלשים. להם הייתה את כל גרמניה מאחוריהם ומאחורינו לא עמד איש", אמר שלום בקול הולם ומרעים.

"היו כאלה שנלחמו. מרדכי אנילביץ', מרד גטו ורשה, פרטיזנים ועוד מלא סיפורי גבורה. אתה בחרת להיכנע!", רשף נמרוד לעברו בצעקה שהרעידה את כל האולם.

"ואיפה הם היום?", תהה שלום. "ואיפה כל אלו שהצילו?"

"זה לא משנה", צעק הקצין, הם שמרו על כבודם וכבוד העם שלנו וזה מה שחשוב!"

"והיכן היינו שומרים את הכבוד הזה, בקבר?! אחרי השמדתנו?", השיב לעברו שלום לראשונה בצעקת כאב.

"אתה אינך יכול להבין" המשיך וצעק, "אף אחד מכם לא יכול להבין זאת. אתה נמרוד, לא היית תחת אימה כמוני, לא היית רעב, לא קרעו ממך את משפחתך. יש לך כיום מאחוריך את אחד הצבאות החזקים בעולם, יש לך מדינה, לי לא הייתה!" שלום זעם "לי לא הייתה מדינה וצבא מאחוריי! לא היה לי כלום! הייתי צריך לשרוד!"

"בכל הכבוד לך, אתה אינך יודע מה עברתי או לא עברתי בחיים, ואני עברתי הרבה יותר ממה שנדמה לך. גדלתי בשכונת עוני, הייתי מסובך עם עבריינים, לא היה לנו מה לאכול ובכל זאת תמיד נלחמתי", אמר נמרוד ולראשונה נשמע רעד בקולו.

"ואם היו חוטפים את חייליך ואותך, ולא היה לך כלום, היית מפקיר אותם למות רק בשם "הכבוד"? או שהיית עושה מה שצריך על מנת שהם ואתה תשרדו את השבי?", תהה שלום.

עיניו של נמרוד הוצרו. "אתה לא מבין כלום", אמר בקול קפוא.

"אני מבין טוב מאוד", השיב שלום בכעס. "נראה לי שלך יש כאן חוסר הבנה!"

"אתה היית שם? ראית מה קורה כשחייליך נופלים בשבי האויב?" אמר שלום. נמרוד הידק את אגרופיו. דממה השתררה באולם.

"הם היו פצועים, אבל חיים. לא יכולנו לחלץ אותם בזמן". הייתה זו הפעם הראשונה שחייליו של נמרוד ראו אותו בוכה.

"תדע כל אם עבריייה כי הפקידה את בנה בידי המפקדים הראויים לכך", מלמל נמרוד כמו רובוט.

שלום עמד קפוא. לפתע החל צועד בצעדים מדודים לעבר נמרוד, הוא התקרב אליו. באותו הרגע נזכר ברגע הנורא ביותר בחייו – אותו הרגע שבו גילה ששמותיהם של אביו ואימו האהובים הוספו לרשימת השילוחים ללא ידיעתו. כשגילה זאת, רץ בכל כוחו אל ה'אומשלאגפלאץ' בניסיון לבטל את הגזרה, אך למרבה הצער, כשהרכבת שעליה הועמסו הוריו החלה להתרחק, כבר לא היה להם שום סיכוי. הוא עמד שם זועק בכאב וממרר בבכי וקורא 'אימא! אבא!' שוב ושוב בעוד הרכבת נעלמה אל האופק השחור.

הזיכרון הציף דמעות בעיניו. הוא פנה לנמרוד ואמר בלחש: "עשיתי מה שיכולתי. הייתי ביודנראט וחשבתי שהצלחתי למנוע את המשלוח של הוריי כי נתתי במקומם שמות של 2 תושבי גטו אחרים... ולבסוף, המנוולים לקחו גם את האחרים וגם אותם. נכשלתי. לא יכולתי למנוע זאת". שלום הודה לראשונה בחייו בתחושות האשמה שליוו אותו מאז אותו היום הנורא.

"עשיתי מה שיכולתי", ענה בדמעות הקצין, "בחרתי לסגת מן הקרב כי רציתי להציל את כל הפלוגה, ולשם כך נטשתי שניים מהחיילים שלי. זה היה הם או כולנו. לא הייתה לי בררה".

דממה השתררה באולם. יקיר הביט במחזה נדהם. הוא הביט בקצין הנערץ עליו ובסבו שכה אהב ולא האמין למה ששמע ולמה שעיניו רואות זה עתה. נמרוד ושלום, כאילו היו לבדם, מחבקים זה את זה ובוכים בכי תמרורים זה על זה.

דקות ארוכות עמדו ובכו, עמדו והתחבקו. לאחר מספר דקות נרגעו השניים. שלום הביט בנמרוד. הקצין עמד מולו. הדמעות בעיניו של הקצין חדלו לפתע, כמו נבהל מהחולשה שהפגין מול פקודיו. פניו נותרו דרוכות אך משהו בהבעתם התרכך. הזעם הרב שחש כלפי האיש הזקן הזה החל להתחלף. ספק עייפות, ספק הבנה. להפתעתו, חש הקלה כעת

כאשר חשף לראשונה את סודו הגדול שכרסם כתולעת בליבו זמן כה רב.

שלום צעד קדימה, מרגיש את כובד השנים על כתפיו, אך בד בבד חש תחושה בלתי מוסברת של הקלה, ממש כמו אותה הקלה שהרגיש הקצין, הקלה כמוה לא הרגיש מאז נסתיימה המלחמה ההיא. לפתע פגשו עיניו בנכדו.

יקיר חיך לעברו חיוך קטן אך אמיתי. זעמו הפך לגאווה והוא קרא חרש לעברו של שלום: "סבא, בעיניי תמיד היית ותמיד תהיה הכי גיבור".

שלום עצם את עיניו לרגע ולראשונה מזה שנים הוא באמת האמין שהוא אכן גיבור.

"תודה עליזה", מלמל. "תודה לך, אהובה".

צפריר אקשטיין
שולמית בת־אור
חגית בת־אליעזר
תמר דוד־כריספי
דלית ולדמן
ענת זיסוביץ־חריט
דפנה חיימוביץ'
דפנה לובל־לדרר
חנה מורג
יורם סלבסט
עפרה סרי
צביה רוזנקרנץ־שמש
צ'רנה שולמנוביץ'

